Ortadoğu Araştırmaları Merkezi
ORSAM
مركز دراسات الشرق الأوسط
Center for Middle Eastern Studies

Bakış
No: 145 / Ekim 2020

TÜRKİYE KARŞITI POLİTİKALAR BAĞLAMINDA NORMALLEŞME SÜRECİ VE EKONOMİK İLİŞKİLER

RECEP YORULMAZ, OĞUZHAN DEMİRDÖĞEN

Ortadoğu Araştırmaları Merkezi
ORSAM مركز دراسات الشرق الأوسط
Center for Middle Eastern Studies

Telif Hakkı

Ankara - TÜRKİYE ORSAM © 2020

Bu çalışmaya ait içeriğin telif hakları ORSAM'a ait olup, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca kaynak gösterilerek kısmen yapılacak makul alıntılar dışında, hiçbir şekilde önceden izin alınmaksızın kullanılamaz, yeniden yayımlanamaz. Bu çalışmada yer alan değerlendirmeler yazarına aittir; ORSAM'ın kurumsal görüşünü yansıtmamaktadır.

Ortadoğu Araştırmaları Merkezi

Adres : Mustafa Kemal Mah. 2128 Sk. No: 3 Çankaya, ANKARA
Telefon : +90 850 888 15 20 Faks: +90 312 430 39 48
Email : info@orsam.org.tr
Fotoğraflar : Anadolu Ajansı (AA), Shutterstock

TÜRKİYE KARŞITI POLİTİKALAR BAĞLAMINDA NORMALLEŞME SÜRECİ VE EKONOMİK İLİŞKİLER

Yazarlar Hakkında

Recep Yorulmaz

Recep Yorulmaz, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Maliye Bölümünde öğretim üyesi olarak çalışmaktadır. Aynı zamanda Ortadoğu Araştırmalar Merkezi'nde Ekonomi Çalışmaları Direktörü olarak görev yapmaktadır.1985 Soma doğumlu olan Yorulmaz, ortaöğrenimini burada tamamlamıştır. Lisans eğitimini 2008 yılında Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Maliye Bölümü'nde bitirmiştir. Aynı yıl Milli Eğitim Bakanlığı'nın Yurt Dışı Yüksek Lisans Bursu'nu kazanmıştır. 2009-2010 yılları arasında ABD'nin Ohio eyaletinde Case Western Reserve Üniversitesi'nde aldığı dil eğitiminin ardından 2010-2012 yılları arasında South Carolina eyaletinde Clemson Üniversitesi'nde iktisat alanında yüksek lisansını; 2012-2016 yılları arasında İngiltere'de Sheffiled Üniversitesi'nde yine iktisat alanında doktora eğitimini tamamlamıştır. Recep Yorulmaz kamu ekonomisi, kamu maliyesi, maliye politikası ve İslami finans konularında araştırma ve öğretim tecrübesi olan bir akademisyendir. Mevcut araştırma alanları Ortadoğu ekonomisi konularına odaklanmaktadır. Ulusal ve uluslararası hakemli dergilerde ve ORSAM kapsamındaki süreli ve süresiz yayınlarda yer almış çeşitli makale ve analizleri bulunmaktadır.

Oğuzhan Demirdöğen

Lisans derecesini Orta Doğu Teknik Üniversitesi İktisat Bölümü'nden alan Demirdöğen, yüksek lisans eğitimine Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi'nde Ekonomik Kalkınma ve Büyüme Programında tez aşamasında devam etmektedir. Bununla birlikte Sabancı Üniversitesi'nde MBA eğitimine de devam etmektedir. Çalışmalarında Ortadoğu ülkelerinin ekonomilerine odaklanan Demirdöğen, bölge siyaseti ve gelişmeleri çerçevesinde analizler yapmaktadır.

Ekim 2020

İÇİNDEKİLER

Giriş 3

Körfez Ülkelerinin Güncel Ekonomik Görünümü 4

İsrail-BAE Normalleşmesi Kapsamında Atılan Ekonomik İş Birliği Adımları 6

Bölgede Türk Mallarına Boykot Uygulamaları 9

Sonuç ve Değerlendirme 11

Kaynakça 13

Tablolar

Tablo 1: 2020 Yılı Körfez Ülkelerinin Büyüme Beklentileri 5

Tablo 2: Türkiye-Suudi Arabistan Arasındaki Dış Ticaret Verileri 9

Tablo 3: 2020 Yılı Aylık Bazda Türkiye'nin Suudi Arabistan'a İhracat Verileri 9

Tablo 4: Türkiye ve Cezayir-Fas-Tunus Arasındaki 2019 Yılı Ticaret Hacmi 11

Giriş

Koronavirüs (Covid-19) ile birlikte petrol fiyat krizi Körfez ekonomilerinde ikiz şok etkisine sebep olmuştur. Kısa vadede yaşanan bu şokun etkilerini azaltma çabaları sürerken petrol sonrası dönem için Körfez ülkelerinin geliştirdikleri vizyon projelerinde de aksaklıklar ve gecikmeler yaşanmaktadır. Bu ülkelerin yatırım fonları ise petrole bağlı ekonomilerinde kısa ve orta vadede mali getirisi olacak yatırım imkânlarının yetersizliği nedeniyle bu dönemde dünya ekonomilerinde stratejik yatırımlarına ağırlık vermiş ve konumlarını sağlamlaştırma girişimlerini arttırmıştır. Bu esnada Birleşik Arap Emirlikleri (BAE), İsrail ile şimdiye kadar örtülü yürüttüğü ilişkilerini açık ederek normalleşme süreci başlatmış ve barışçıl bir ülke imajı çizmeye çalışmıştır. Bu gelişme son dönemde artan Türkiye karşıtlığı politikaların bir sonucu olarak da yorumlanabilir.

> Birleşik Arap Emirlikleri (BAE), İsrail ile şimdiye kadar örtülü yürüttüğü ilişkilerini açık ederek normalleşme süreci başlatmış ve barışçıl bir ülke imajı çizmeye çalışmıştır.

İsrail, bölge ülkelerine nazaran son yıllardaki enerji keşiflerine kadar doğal kaynak zenginliği olmamasına rağmen ekonomik çeşitliliğini sağlamış ve gelişmiş ülke kategorisine dâhil olmuş, bölgede yüksek teknoloji üretimi ve ihracı ile ön plana çıkmıştır. Aynı zamanda katma değeri yüksek ürünler merkezli üretim yapısı ülke ekonomisine istikrarlı bir süreç kazandırmıştır. Bununla birlikte ülkenin siyasi durumuna bakıldığında 500 günden fazla hükûmetsiz kaldıktan sonra koalisyon hükûmeti kurulması İsrail'deki siyasi kırılganlığın

göstergesi niteliğindedir.[1] Ancak İsrail'in siyasi yapısındaki parçalanmışlık ve kırılganlıktan ortaya çıkan zafiyeti güçlü kurumsal yapısı sayesinde telafi edilebilmektedir. Bu sayede iktidarın el değiştirmesi görünüşte çok sancılı süreçlerde gerçekleşse de devletin ve kamusal faaliyetlerin işleyişinde önemli bir aksaklık meydana gelmemiştir. Böylece İsrail, bölgede gerek Doğu Akdeniz gerekse Arap ülkeleri ile olan normalleşme sürecinde proaktif bir dış politika izlemeyebilmektedir. İsrail, Doğu Akdeniz'de yaptığı enerji keşiflerinden sonra söz konusu normalleşme ile Körfez sermayesini ülke ekonomisine yatırım için ikna ederek sermaye girişlerini arttırabilecektir.

> BAE ve Bahreyn salgının sebep olduğu mali hasarı telafi etmek ve ekonomilerini çeşitlendirme programlarını genişletmek için stratejik bir hamle olarak normalleşmenin fırsatlar sunacağı söylemini geliştirmiştir.

Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ve Bahreyn, İsrail ile ilişkilerini normalleştirirken Suudi Arabistan ile birlikte Türkiye'ye karşı hasmane tutumlarını da sürdürmektedir. BAE ve Bahreyn, uluslararası kamuoyuna bölgede barışçıl politika izlediklerini göstermeye çalışmakta ve ekonomik iş birliği imkânlarını geliştirmeye yönelik hamleler yapmaktadır. Suudi Arabistan ise Türkiye ile ticaretini azaltmaya çalışarak Türk mallarını gümrüklerde bekletmekte, işlemleri yavaşlatmakta ve boykot uygulamaktadır. BAE ise salgın nedeniyle getirdiği uçuş kısıtlamalarını birçok ülke için kaldırmış olsa da Türkiye'ye turistik uçuşlarla ilgili kısıtlamaları kaldırmamıştır. Hukuki olarak Türkiye'yi karşısına almaktan çekinen Suudi Arabistan ve BAE, resmî olarak olmasa da açıkça Türkiye'yi hedef almaktadır.

Körfez Ülkelerinin Güncel Ekonomik Görünümü

Körfez ülkeleri ekonomik açıdan yaşadıkları çifte şokun etkilerini hafifletmek için yıllık bütçelerinde revizelere gitmekte, yatırımlarını azaltmakta ve çeşitli yasal düzenlemelerle kaynak oluşturmaya ve bozulan mali dengelerini toparlamaya çalışmaktadırlar. Uygulamaya koydukları maliye politikaları çerçevesinde vergi düzenlemeleri de yapmışlardır. Özellikle petrol fiyat şokunun ciddi olarak hissedildiği Körfez'in en büyük ekonomisi Suudi Arabistan, Katma Değer Vergisi (KDV) oranını arttırmış; Kuveyt ise Nisan 2020'de tüketim vergisi, Nisan 2021'de KDV uygulayacağını bildirmiştir.[2] Ayrıca ülkeler ekonomik kurtarma paketleri açıklayarak salgının zarar verdiği sektörlere ve çalışanlara destek vermeyi amaçlamış ve daralma yaşayan piyasalarını canlandırmaya çalışmıştır. Bahreyn de ülkede çalışanların sigortalarını 3 ay İşsizlik Fonu'ndan karşılanması, elektrik ve su faturalarının 3 ay karşılanması ve çeşitli kamusal ücretlerden 3 aylık muafiyet uygulamalarını gerçekleştirmiştir. BAE'de de emirlikler ayrı ayrı kendi destek paketlerini uygulamıştır. Tüm Körfez ekonomilerinin bu yıl ve gelecek birkaç yıl için bütçe dengeleri bozulmuştur. BAE ve Bahreyn salgının sebep olduğu mali hasarı telafi etmek ve ekonomilerini çeşitlendirme programlarını genişletmek için stratejik bir hamle olarak normalleşmenin fırsatlar sunacağı söylemini geliştirmiştir.

Körfezin en büyük iki ekonomisi Suudi Arabistan ve BAE'de ticari faaliyetler salgının başladığı mart ayından itibaren ilk kez eylül ayında büyüme trendine girmiştir.[3] Petrol dışı sektörler için önemli olan Satın Alma Yöneticileri Endeksi (PMI) anketlerine göre bu iki ülke-

Tablo 1: *2020 Yılı Körfez Ülkelerinin Büyüme Beklentileri*

Körfez	Kuveyt	-8,1%
	Suudi Arabistan	-5,4%
	Bahreyn	-4,9%
	Katar	-4,5%
	Birleşik Arap Emirlikleri	-6,6%
	Yemen	-5,0%
	Umman	-10,0%

Kaynak: *IMF World Economic Outlook October '20*

deki petrol dışı özel sektör faaliyetleri, geçen ay büyümeyi daralmadan ayıran %50 eşiğinin üzerine çıkmıştır. IHS Markit tarafından derlenen verilere göre Suudi Arabistan Satın Alma Yöneticileri endeksi 48,8'den 50,7'ye yükselerek şubat ayından itibaren ilk kez ekonomik görünüm pozitif olmuştur. BAE endeksi ise son 4 ayda üçüncü kez gelişen ticari koşullarla birlikte 49,4'ten 51'e çıkmıştır.

Katar'ın endeksi ise son 3 aydır büyüme eğilimini sürdürmüştür. Ancak ağustos ayında 57,3 olan bu değer eylül ayında keskin bir düşüş yaşayarak 51,4'e inmiş ve Katar'ın büyümesi yavaşlamıştır. Bunun yanında Katar ekonomisi, son açıklanan verilere göre bu yılın ikinci çeyreğinde %6,1 küçülmüştür.[4] Ülke, koronavirüsle mücadeleye yönelik tedbirlerden dolayı 2012'den bu yana en kötü ekonomik performansını göstermiştir. Bu dönemde durma noktasına gelen küresel ekonomide enerji talebinin daralması, dünyanın en büyük sıvılaştırılmış doğal gaz ihracatçısı ve en önemli ihraç kalemi sıvılaştırılmış doğal gaz olan Katar'ın ihracatının düşmesine neden olmuştur. Aynı zamanda salgın nedenli ulaşım, depolama, perakende ticaret, konaklama ve eğlence hizmetlerinde de düşüşlerin yaşanması ekonominin küçülmesinde etkili olmuştur. Uluslararası Para Fonu'nun ekim ayı Dünya Ekonomik Görünümü Raporu'na göre de Katar'ın GSYİH'sinin bu yıl %4,5 oranında düşmesi öngörülmektedir.[5] Öte yandan, aynı rapora göre Katar, Körfez'in diğer enerji ihracatçısı ekonomilerine göre en düşük küçülme oranına sahiptir.

Kuveyt'te ise yeni Emir Şeyh Nevaf el-Sabah'ın ekonomik açıdan meşgul olması gereken ilk mesele ülkenin GSYİH'sinin yaklaşık yarısına tekabül eden bütçe açığını nasıl finanse edeceğidir. Ülkedeki likidite krizinin üstesinden gelmek için öncelikle borç mevzuatı üzerindeki yasal tıkanıklığın giderilmesi gerekmektedir. Parlamento, Kuveyt'in uluslararası borç piyasalarına girmesine izin verecek tasarıyı defalarca bloke etmiştir. Ancak düşük petrol fiyatları, salgının devlet maliyesini zorlaması ve mevcut nakit rezervlerinin artık tükenmesi nedeniyle sorun aciliyet kazanmıştır. Yeni Emir, bu yıl 46 milyar dolarlık açıkla karşı karşıya olan bir ekonominin başına geçmiştir. Bu noktada, kamu sektörü maaşları ve sübvansiyonları 2020-21 mali yılı harcamalarının %71'ini oluşturmaktadır. Sorun, memur maaşlarının ödenememesine neden olabilecektir. Bu nedenle kendi rüştünü de ispat edebilmesi için yeni Emir'in ilk başta bu sorunu çözmesi gerekmektedir. Aynı zamanda Gelecek Nesiller Fonu'nun da kullanılması ya da hangi ölçüde kullanılabileceği de gündemdedir. Açığın tamamen fonla, borçla ya da hibrit bir şekilde finanse edilmesi seçenekler arasındadır.

Diğer yandan, Körfez'de Umman'dan sonra en yüksek ikinci küçülme oranına sahip Kuveyt'in turizm sektörü salgın nedeniyle ağır

ekonomik kayıplar yaşamıştır. Açıklanan verilere göre Kuveyt'teki 42 otel aylık 17,8 milyon dinar (58,2 milyon dolar) zarar etmektedir.[6]

> Körfez ülkelerinde ekonomik toparlanmanın, mali düzenlemeleri zorunlu kılan düşük petrol fiyatları nedeniyle dünya geneline göre daha yavaş olması beklenmektedir.

Ülkedeki havalimanının tam kapasitede çalışmaması ve otellerin ağırlıklı olarak turistlere bağlı olması nedeniyle ülkedeki otellerin %60'ı şimdiye kadar atıl kalmıştır. Hâlihazırda müşterisi olan otellerin oranı ise %5 olarak açıklanmıştır. Ekonominin iyileştirilmesi için hazırlanan paketlerde turizm sektörüne verilecek destekler de yer almaktaydı. Ancak ülkenin öncelikli sorunu açığın finansmanı ve hazineye memur maaşlarının ekim ayına kadar ödenmesini sağlayacak nakdi kaynağı sağlanmasıdır.

Umman ise bölgede en yüksek küçülme oranına sahip ülke olarak daha kırılgan bir ekonomik yapıya sahiptir. Dünyada GSYİH'sine göre en fazla savunma harcamasına sahip ülke olan Umman, coğrafi konumu gereği yaptığı bu harcamaların olumsuz etkisini koronavirüs benzeri konjonktürel dalgalanma dönemlerinde hissetmektedir.

Ortadoğu ülkelerinde ekonomik iyileşme dünya geneline kıyasla yavaş seyretse de özellikle son dönemde BAE'deki koronavirüs vakalarının artmasının ekonomiye etkileri yakın zamanda görülebilecektir. Körfez ülkelerinde ekonomik toparlanmanın, mali düzenlemeleri zorunlu kılan düşük petrol fiyatları nedeniyle dünya geneline göre daha yavaş olması beklenmektedir.

Yaz aylarında salgın nedenli getirilen kısıtlamaların dünya genelinde hafifletilmesi ve şirketlerin salgının getirdiği zorluklara uyum sağlayabilmesi petrol dışı sektörleri desteklese de iş kayıplarının devam ettiğini belirtmek gerekir.

Bölgede yabancı işçilerle sıkıntı yaşayan BAE'de bir gösterge olarak yabancı işçilerin yurt dışına para transferi yılın ilk 6 ayında 21,6 milyar dolar olmuştur.[7] Geçen yılın aynı döneminde yaklaşık 45 milyar dolar olarak para transferi gerçekleşmiştir. Bu da ülkedeki olumsuz ekonomik durumun yabancı işçilere yansımasını net bir şekilde göstermektedir. BAE'den para transferi en çok Hindistan, Pakistan, Banglades ve Mısır'a yapılmaktadır. BAE'deki söz konusu durumun bu ülkelere de yansıması kademeli bir şekilde olacaktır.

İsrail-BAE Normalleşmesi Kapsamında Atılan Ekonomik İş Birliği Adımları

İsrail ile ekonomik, askerî ve istihbari ilişkilerini perde arkasında yürüten BAE için normalleşme malumun ilamı niteliğinde olmuştur. Suudi Arabistan ve BAE dış politikasına eklemlenen diğer bölge ülkeleri de ABD ile yakın ilişkiler kurmak adına normalleşme girişimlerine dâhil olmaya başlamıştır. İsrail ile Arap dünyasından normalleşme tarihsel olarak Mısır, Ürdün, BAE ve Bahreyn olarak gelişmiştir. Suudi Arabistan'ın da böyle bir durumu halkına açıklayabileceği şartları olgunlaştırdıkça böyle bir girişimde bulunabileceği öngörüsünü paylaşmak çok da afaki olmayacaktır. Öyle ki İsrail yönetiminin ekim ayında Batı Kudüs'te düzenlemiş olduğu Hristiyan Medya Zirvesi'nde bölge liderlerine Siyon Dostları Ödülü verilmiştir.[8] Ödül verilen bölge liderleri arasında Bahreyn Kralı Hamed bin İsa Al Halife, Suudi Arabistan Veliaht Prensi Bin Selman ve Birleşik Arap Emirlikleri Devlet Başkan

Yardımcısı, Başbakan ve aynı zamanda Dubai Emiri Şeyh Muhammed bin Raşid Al Maktum gibi isimler yer almaktadır.

İsrail ve BAE arasında normalleşme süreci gündeme geldikten sonra iki ülke arasında gerçekleşen ziyaretlere iş dünyasından, yatırımcılardan ve bürokratlardan oluşan heyetler katılmıştır. Heyetler arası görüşmelerle iki ülke arasındaki yatırım, finans, sağlık, sivil uzay programı, sivil havacılık, dış politika ve diplomatik işler, turizm ve kültür dâhil olmak üzere önemli alanlardaki olası ikili iş birliği fırsatları değerlendirilmiştir. İki ülke arasındaki finans ve bankacılık sektöründe iş birliği yapılması hususunda mutabakat zaptı imzalanmıştır. Bununla birlikte iki ülkenin yatırım ofisleri, Abu Dabi Yatırım Ofisi ve İsrail Yatırım Ofisi arasında görüşmeler başlamıştır. Abu Dabi Yatırım Ofisi'nden yapılan açıklamada karşılıklı fayda sağlanacak alanların araştırılacağı ve özellikle teknoloji konusuna odaklanılacağını ifade edilmiştir.

Öte yandan, İsrail'in Hapoalim Bankasının CEO'su Dov Kotler, beraberindeki iş insanlarından oluşan heyetle birlikte BAE'li mevkidaşlarıyla görüşmüştür.[9] Bu görüşmede ticaret, teknoloji ve yatırım konusunda uzlaşıya varıldığı ifade edilmiştir. Kotler isim vermese de BAE'nin en büyük üç bankasıyla iki ülkenin borsalarına ve ortak finansal teknolojilerine yapılacak yatırımları da içeren geniş bir yelpazedeki yatırımlar için uzlaşıya vardıklarını ancak imzalanacak anlaşmalar için bir tarih vermeyeceğini ifade etmiştir. Bununla birlikte Kotler, BAE'li yatırımcıların İsrail'i ziyaret etmelerini ve gayrimenkul yatırım portföylerine İsrail'i de eklemelerini istemiştir.

BAE, salgına ve petroldeki düşüşlere bağlı olarak gelirlerindeki kayıpların oluşturduğu olumsuz etkiyi İsrailli turistleri ve yatırımcıları ülkeye çekerek hafifletmek istemektedir. BAE Kültür ve Turizm Bakanlığı, anlaşma imzalanmadan önce 9 Eylül'de ülkedeki tüm otellerin Yahudilerin inançlarına göre helal olan koşer ürünlerden oluşan yemek menüleri hazırlamalarını istemiştir. Bunun yanı sıra İsrailli yatırımcılar BAE'de gelir ve kurumlar vergisinin olmaması ve sadece %5 katma değer ver-

gisinin olması nedeniyle sermayelerini uygun fırsatlar buldukça burada değerlendirmek isteyeceklerdir. Nitekim Kotler, BAE'deki vergi politikasının İsrailli iş insanlarının ilgisini çektiğini ifade etmiştir. İsrail İstihbarat Bakanı Eli Cohen ise 7 Eylül'de yaptığı açıklamasında 3 ila 5 yıl içerisinde BAE ile olan ticaretin savunma sektörü de dâhil olmak üzere yıllık 4 milyar dolara ulaşacağını ifade etmiştir.[10] Ancak yine de ticari ilişkilerin bir anda artması öncesinde güvenin tesis edilmesi gerekmektedir.

Turizm sektöründe ise hacmin 1,25 milyon kişiye ulaşması beklenmektedir. İki ülke halklarının da refah düzeylerinin yakın olması, yerli para birimlerinin değerleri arasında farkın az olması (1 BAE Dirhemi=0,94 Şekel) ve satın alma paritesine göre iki ülke halkının da benzer satın alma gücüne sahip olması ekonomik açıdan bu durumu destekleyebilecektir. Ayrıca BAE ve İsrail arasında karşılıklı olarak vize uygulamasının kaldırılacağı açıklanmıştır. İki ülke arasındaki turizm sektörünü geliştirme girişimleri çerçevesinde atılan bu adımla BAE, İsrail ile vizeyi kaldıran ilk Arap ülkesi olmuştur.[11] İki ülke için turizm sektörü verilerine baktığımız zaman 2019 yılında BAE, %5,2 artış ile 28 milyon turist sayısına ulaşırken İsrail %10,6 artış ile 4,55 milyon turist sayısına ulaşmış ve yaklaşık 6,3 milyar dolar gelir elde etmiştir.[12]

Normalleşme süreci planlandığı gibi ilerlerse atılan kolaylaştırıcı adımlarla birlikte salgın sonrası dönemde turizmdeki beklentiler gerçekleşebilecektir. Ancak Filistinli halk BAE'ye karşı tepkilidir. Bu nedenle BAE'li turistlerle Filistinliler arasında başta Kudüs olmak üzere Filistin topraklarında sorunlar yaşanabilecektir. Nitekim geçtiğimiz günlerde İsrail polisi eşliğinde Mescid-i Aksa'ya doğru ilerleyen BAE heyetine Filistin halkı tarafından gösterilen tepki bu öngörüyü doğrulamıştır.

Karşılıklı olarak yatırım kapasitelerini arttırma girişimleri çerçevesinde İsrailli yatırım firması OurCrowd, İsrail ile BAE arasındaki iş ve teknoloji bağlarını geliştirmek için iş geliştirme şirketi olan Phoenix ile bir mutabakat anlaşması imzalamıştır.[13] Ekonomik iş birliğini geliştirme adına yapılan bu anlaşma ile 1,5 milyar dolarlık taahhütlü fona sahip OurCrowd, İsrail'de büyüme ve gelişme fırsatı arayan BAE merkezli girişimleri ve iş birliği yapmak isteyen firmaları destekleyecektir. Al Naboodah Investments Başkanı Abdullah Sae-

ed Al Naboodah'ın öncülüğünü yaptığı Phoenix şirketinin, Körfez'de İsrail teknolojisine yatırım yapmak isteyenler için bir yatırım platformu olarak hizmet vermesi planlanmaktadır. Bu yatırım platformu özellikle normalleşme sürecinde olmayan diğer Körfez ülkelerinde bulunan sermaye sahibi kişi, kurum ve fonlara aracı olarak İsrail'de yatırım yapma imkânı sunması noktasında önemlidir. Ayrıca Phoenix şirketi yatırımı toplamak amacıyla Körfez merkezli girişimlere OurCrowd'u tanıtacaktır. Phoenix bunun dışında Körfez bölgesindeki potansiyel ortaklarla İsrailli girişimlere yardımcı olacaktır.

Bölgede Türk Mallarına Boykot Uygulamaları

Eylül ayı itibarıyla basında Suudi Arabistan'ın günümüze kadar örtülü olarak uyguladığı Türk malına ambargosunun 1 Ekim'den itibaren resmîleşeceği yönünde yayınlar yapılmıştır.[14] Suudi Arabistan, böyle bir uygulama ile uluslararası kamuoyuna açıklayamayacağı bir pozisyona düşeceğini ve Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)'nün yaptırımlarına maruz kalacağını bilmektedir. Ayrıca Suudi Arabistan'ın Türkiye'den ithal ettiği malların ikamesini hızlıca sağlayamayacaktır. Bu çekinceler nedeniyle Suudi yönetimi resmî bir uygulama başlatmasa da ekim ayı itibarıyla Türk mallarına ülkenin en büyük mağaza zincirlerinin de dâhil olduğu boykot kampanyaları başlamıştır.

İki ülke arasındaki ticarette Türkiye hep cari fazla vermiştir. Son 5 yıllık verilere bakıldığı zaman ticaret hacminde 2015 yılındaki seviyeye ulaşılamamıştır. Ancak 20 Ekim 2018 tarihinde Suudi yetkililerce Kaşıkçı suikastının gerçekleştirilmesinin ardından iki ülke ilişkileri gerilmiş olsa da ticaret hacmi 2019'da artmış ve diğer yıllara göre 2015 yılı seviyelerine en fazla yaklaşılan yıl olmuştur.

Tablo 3: *2020 Yılı Aylık Bazda Türkiye'nin Suudi Arabistan'a İhracat Verileri*

2020 Yılı	
Ocak	$ 221.910,71
Şubat	$ 290.496,85
Mart	$ 298.738,99
Nisan	$ 201.014,42
Mayıs	$ 139.505,13
Haziran	$ 212.515,71
Temmuz	$ 257.251,84
Ağustos	$ 197.391,62
Toplam	**$ 1.818.825,27**

Kaynak: *TÜİK*

Türkiye'nin Suudi Arabistan'a salgın dönemini de kapsayan aylık ihracat verilerine göre bu yıl için toplam 2.5 ile 3 milyar dolar arasında bir değere ulaşması beklenebilir. Suudi Arabistan'ın Türk mallarına karşı zorlayıcı tutumu yapılan ticareti zorlaştırsa ve geciktirse de devam etmektedir. Suudi Arabistan'ın

Tablo 2: *Türkiye-Suudi Arabistan Arasındaki Dış Ticaret Verileri*

Yıl	*İthalat*	*İhracat*	*Ticaret Hacmi*	*Cari denge*
2019	$ 2.005.216.796	$ 3.292.797.077	$5.298.013.873	$ 1.287.580.281
2018	$ 2.318.410.526	$ 2.636.130.165	$4.954.540.691	$ 317.719.639
2017	$ 2.110.160.660	$ 2.734.522.344	$4.844.683.004	$ 624.361.684
2016	$ 1.835.228.976	$ 3.172.081.105	$5.007.310.081	$ 1.336.852.129
2015	$ 2.117.220.038	$ 3.472.633.568	$5.589.853.606	$ 1.355.413.530

Kaynak: *UN Comtrade*

özgürlükleri kısıtlayan gayriresmî tutumları Türkiye'ye gayrimenkul, finansal piyasalar ve ortaklıklar için gelen Suudi yatırımcılar için de yapılmaktadır. Türkiye'de yatırım fırsatı olduğunu düşünen Suudi yatırımcılar tehdit edilmekte ve özgür yatırım hakları kısıtlanmaktadır. Türkiye ve Suudi Arabistan arasındaki ilişkilerin sadece siyasete ve ekonomiye bağlı olmayarak önemli bir dinî boyutunun da olduğu düşünüldüğünde Suudi Arabistan'ın Türkiye karşıtı gayrimeşru tutumunun varabileceği makul bir sonuç yoktur. Bunlara rağmen Türkiye resmî bir girişim olmadığı sürece söylem seviyesindeki girişimlere yapıcı bir şekilde karşılık vermiştir.

Son olarak PETKİM'in başvurusu ile Suudi Arabistan'ın Türkiye ile olan ticaretinde alçak yoğunluk polietilene (LDPE) damping uyguladığına yönelik soruşturma açılmıştır.[15] DTÖ Anlaşması'nı imzalayarak üye olan devletler örgütün uluslararası düzenlemelerine ve kurallarına da tabidir. DTÖ bir ülkede yerleşik sektörlerden herhangi birisine maddi zarara yol açan veya tehdit eden damping uygulamasına karşı anti-damping uygulayabilme hakkı verir. Bu minvalde PETKİM de son 3 yıllık temel ekonomik göstergelerini inceleyerek ve ithalata ilişkin resmî istatistikleri esas alarak yaptığı tespitler doğrultusunda damping soruşturması için başvurmuştur. Soruşturma neticesinde damping yapıldığı doğrulanırsa Türkiye'nin anti-damping uygulama hakkı doğacaktır. Aksi takdirde Türkiye, uluslararası ticaret kurallarına uyan bir ülke olarak böyle bir uygulama yapmayacaktır.

Öte yandan, temel insani ihtiyaçlarının çoğunluğunda ithalata bağımlı olan Suudi Arabistan, BAE'nin İsrail'le normalleşmesi sonrasında İsrail menşeili malları BAE'den alarak ticarette üçüncü ülke uygulamasıyla Türkiye'den ithalatını azaltma yoluna gidebilecektir. Ülkenin mevcut ekonomik konjonktürüne ek maliyetler getirecek bu uygulamaya gidilmesinin akılcı olmadığı açık olmasına rağmen siyasi bir karar ile ülke ekonomisine ek yük getirilmesi uzun vadede Suudi yönetiminin aleyhine olacaktır. Zira Suudi ekonomisinin iç dinamiklerine bakıldığında son açıklanan verilere göre ülkenin temmuz ayında petrol ihracatı bir önceki yıla göre %46,4; petrol dışı ihracatı da bir önceki yıla göre %8,3 düşüş yaşamıştır.[16] Ekonominin bir diğer önemli değişkeni işsizlikte ise koronavirüs salgının etkileri görülmüştür. Yılın ikinci çeyreğinde 400 bin Suudi ve yabancı işçi istihdam piyasasından çıkmıştır.[17] Genel İstatistik Kurumunun (GaStat) raporuna göre, bunların 116.000'i Suudi ve 284.000'i yabancı kökenli işçiler oluşturmaktadır. Rapora göre 2020'nin ilk çeyreğinde %11,8 olan Suudi işsizlik oranı %15,4'e yükselmiştir.

Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri Türkiye karşıtı politikalarını ekonomik ilişkilere de yansıtmaya çalışırken Türk ihracatçıları Kuzey Afrika ülkeleri ile olan ticaretlerinde de zorluklarla karşılaşmaya başlamıştır. DTÖ kuralları gereği resmî olarak ticareti engelleyemeyen bu ülkeler ticari faaliyetleri yavaşlatarak ve içerideki talebi azaltmaya yönelik girişimlerle bunu gerçekleştirmeye çalışmaktadır. Bölge ülkelerine ihracat yapan iş insanları özellikle Fas'ın gümrüklerde zorluk çıkardığını, Cezayir'de ve Tunus'ta da

Tablo 4: *Türkiye ve Cezayir-Fas-Tunus Arasındaki 2019 Yılı Ticaret Hacmi*

Ülke	İthalat	İhracat	Ticaret Hacmi	Cari Denge
Cezayir	$ 719.266.723	$ 2.016.541.518	$ 2.735.808.241	$ 1.297.274.795
Fas	$ 713.305.707	$ 2.347.473.267	$ 3.060.778.974	$ 1.634.167.560
Tunus	$ 190.113.181	$ 886.742.510	$ 1.076.855.691	$ 696.629.329

Kaynak: *UN Comtrade*

daha az olmakla birlikte sıkıntılar yaşadıklarını bildirmişlerdir. Birleşmiş Milletler Uluslararası Ticaret İstatistik Veri tabanına göre Türkiye'nin 2019 yılında Cezayir'e ihracatı 2,16 milyar dolar, Fas'a ise 2,35 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Kuzey Afrika ülkelerinin bu noktadaki temel argümanı Türkiye ile yapılan ticarette cari açık vermeleridir. Türkiye, bu ülkelerle olan ticaretinde aşağıdaki tabloda belirtildiği gibi cari fazla vermektedir. Ancak bu durum ülkelerin Türkiye ile ticaretini azaltmak için geçerli bir neden değildir.

Türkiye ile bu ülkeler arasında ekonomik anlaşmazlıkların çıkmasında Fransa ve BAE'nin Türkiye karşıtı politikalarına ve Suudi Arabistan'ın başlattığı Türk malına boykot çağrılarına Kuzey Afrika'dan destek bulma çabaları da etkili olmaktadır. Özellikle Körfez sermayesinin bu ülkeleri desteklemesi karşılığında Türkiye ile olan ikili ticaretlerinde cari açık vermelerini öne sürerek çıkarları doğrultusunda politikalarını değiştirebilirler. Nitekim Fas, Türk ürünlerinin vergi oranlarını artırma yoluna giderek Türk malının ithalatını engellemeye çalışmaktadır. Ülke yönetimi, Türkiye'den ithal edilen 1200 kalem ürün için gümrük vergilerini %90'a varan oranda artırmış ve düzenleme kabul edilmiştir.[18]

Ayrıca hazır giyim ve tekstil sektöründeki Türk firmaları bu ülkelere mallarının girişinde sorunlar yaşamaktadır. Özellikle Fas, son bir aydır malları gümrüklerde normalin beş katı süre bekletmektedir. Türk mallarına uygulanan bu politikaların sebeplerinden birisi de uluslararası giyim ve tekstil markalarının salgın sonrası dönem için Çin ve diğer Asya ülkelerindeki üretim merkezlerini Türkiye ya da Afrika ülkelerine çekme planlarında yer almak istemeleridir. Türk lirasındaki değer kaybı nedeniyle ucuzlayan mallara talebin artması da diğer bir etkendir. Türkiye'den ithal edilecek malların yüksek kalite ve düşük fiyatta olması hem ülkelerin yerli üreticilerini sarsacağı hem de Türkiye ile rekabet güçlerini azaltacağı düşünceleri de etkili olmaktadır.

Sonuç ve Değerlendirme

BAE ve Bahreyn'in İsrail ile normalleşme sürecini başlatmasının ardından aralarındaki iş birliklerini ve ekonomik hacimleri arttırıcı anlaşmalar yapmışlardır. Ekonomik açıdan normalleşme süreci taraflar için kazan kazan ilişkisi doğrultusunda olacaktır. İsrail'in teknoloji geliştirme hamleleri Körfez sermayesi ile desteklenebilecek, Körfez sermayesi ise gelecek vadeden projelere yatırım arayışlarında artık İsrailli firmaları da değerlendirebilecektir. İsrail, Körfez ülkelerinin hava sahalarını kullanma imkânına kavuşarak uçuş maliyetlerini düşürebilecek; Orta Asya ve Asya ülkeleri ile ticaretlerini geliştirebilecektir. BAE açısından ise İsrail'in havalimanları aktarmalı uçuşlar ve hava taşımaları için kullanılabilecektir. Yine iki ülkenin kazan kazan ilişkisi çerçevesinde yaptıkları liman, taşımacılık gibi konularda anlaşmalar Mısır'ın stratejik Süveyş Kanalı'nın önemini ve gelirlerini etkileyecektir. Dolayısıyla bu durum Mısır için kabul edilebilir değildir. Mısır, bu gelişmeler karşısında özellikle Doğu Akdeniz'de kendisi için en akılcı politika olan, Türkiye ile olası an-

laşmalar konusunda anlaşarak müzakerelere başlayabilir.

Geliştirilen bu ilişkiler çerçevesinde İsrail'in Doğu Akdeniz Gaz Forumu'na BAE'yi davet etmesi Türkiye karşıtı blokun Doğu Akdeniz'de güçlenmesine neden olacaktır. Bu noktada East-Med Projesi için yetersiz rezervin Körfez'in kaynakları ile desteklenmesi amaçlanmaktadır. Ancak Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki pro-aktif politikaları ile koruma altına aldığı hakları sayesinde bu mümkün olmayacaktır. Normalleşme sürecindeki tarafların ise tarihsel geçmişi göz önüne alındığında ve birbirlerine karşı güvenin de sınırlı kalacağı göz önüne alındığında kazan kazan ilişkisi ile sürdürebilecekleri ilişkilerin de sınırlı olacağını belirtmek gerekir.

Öte yandan Türkiye ile dış ticareti engelleme ya da azaltma girişimleri hukuksuz boyutlara ulaştıkça DTÖ kuralları çerçevesinde karşılık verilecektir. Bu konuda tarihsel perspektifle Türkiye ve Türkiye karşıtı ekonomik politikalar izleyen ülkeler arasındaki ilişkilere benzer ilişkiler referans alındığında ticari engellemelerin etkisinin sınırlı olduğu görülmektedir. O nedenle ülkelerin Türkiye karşıtı politikalarını uluslararası ticaretlerine dâhil etmemeleri daha akıllıca olacaktır.

Kaynakça

1 "Israel's new government sworn in after 500 days", Times of Israel, 18 May 2020

2 "The Tax Hub", Orbitax, 2020

3 "Business activity in Saudi Arabia, Egypt, UAE returns to growth", Aljazeera, 05 October 2020

4 Abeer Abu Omar, "Qatar's economy shrank 6.1 percent in Q2 – worst in eight years", Aljazeera, 14 October 2020

5 IMF World Economic Outlook, October 2020

6 "Tourism sector completely paralyzed in Kuwait", Zawya, 13 October 2020

7 Cleofe Maceda, "UAE expats' money transfers hit $21.6bln in six months", Zawya, 30 September 2020

8 "Friends of Zion Museum Honors Eleven World Leaders at Israel's 4th Annual Christian Media Summit", 18 October 2020

9 Isabel Debre, "Head of Israel's biggest bank expects deals soon with UAE", Times of Israel, 10 September 2020

10 "Israel sees trade with UAE at $4 billion a year", Reuters, 7 September 2020

11 David M. Halbfinger and Adam Rasgon, "Emiratis Land in Israel, Firming New Ties and Angering Palestinians", New York Times, 10 October 2020

12 Waheed Abbas, "Tourism between UAE and Israel a sight worth seeing", Zawya, 12 September 2020

13 Tova Cohen, "UAE's Al Naboodah, Israeli VC OurCrowd to partner on technology", Zawya, 06 October 2020

14 "Saudi Arabia officially boycotts Turkish products: Report", Presstv, 28 September 2020

15 "Türkiye, Suudi Arabistan'a soruşturma açtı", CNN Türk, 18 Ekim 2020

16 "Value of Saudi Arabia's oil exports fell 46% y-o-y in July", Zawya, 28 September 2020

17 "400,000 Saudis and expats quit labour market in three months", Zawya, 30 September 2020

18 Yasmina Allouche, "Morocco's restrictions on Turkish goods raise suspicions it's joined Saudi boycott", Middle East Eye, 21 October 2020

Notlar

Notlar

Notlar

ORTADOĞU ETÜTLERİ

MIDDLE EASTERN STUDIES

Hakemli Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Dergisi

ORSAM Yayınları

ORSAM, süreli yayınları kapsamında Ortadoğu Analiz ve Ortadoğu Etütleri dergilerini yayınlamaktadır. İki aylık periyotlarla Türkçe olarak yayınlanan Ortadoğu Analiz, Ortadoğu'daki güncel gelişmelere dair uzman görüşlerine yer vermektedir. Ortadoğu Etütleri, ORSAM'ın altı ayda bir yayınlanan uluslararası ilişkiler dergisidir. İngilizce ve Türkçe yayınlanan, hakemli ve akademik bir dergi olan Ortadoğu Etütleri, konularının uzmanı akademisyenlerin katkılarıyla oluşturulmaktadır. Alanında saygın, yerli ve yabancı akademisyenlerin makalelerinin yayımlandığı Ortadoğu Etütleri dergisi dünyanın başlıca sosyal bilimler indekslerinden Applied Sciences Index and Abstracts (ASSIA), EBSCO Host, Index Islamicus, International Bibliography of Social Sciences (IBBS), Worldwide Political Science Abstracts (WPSA) tarafından taranmaktadır.

Mustafa Kemal Mah. 2128. Sok.
No:3 Çankaya/Ankara

+90 (850) 888 15 20
+90 (312) 430 39 48

info@orsam.org.tr
www.orsam.org.tr

orsamorgtr